

SIVISTYSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 22/2010 vp

Valtioneuvoston selonteko: Tuottava ja uudistuva Suomi — Digitaalinen agenda vuosille 2011—2020

Liikenne- ja viestintävaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 30 päivänä marraskuuta 2010 lähettäessään valtioneuvoston selonteon Tuottava ja uudistuva Suomi — Digitaalinen agenda vuosille 2011—2020 (VNS 10/2010 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi liikenne- ja viestintävaliokuntaan samalla määrännyt, että sivistysvaliokunnan on annettava asiasta lausunto liikenne- ja viestintävaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- neuvotteleva virkamies Taru Rastas ja neuvotteleva virkamies Markku Tuhkanen, liikenne- ja viestintäministeriö
- johtaja Jukka Liedes, kehittämisspäälikkö Jouni Kangasniemi ja opetusneuvos Merja Lehtonen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- opetusneuvos Kaisa Vähähyyppä, Opetushallitus
- johtaja Olli-Pekka Heinonen ja lakiasiainjohdaja Katri Olmo, Yleisradio Oy
- professori Pekka Neittaanmäki, Jyväskylän yliopisto
- lakimies Pekka Heikkinen, Kansalliskirjasto
- Kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen yksikön johtaja Pirjo Hiidenmaa, Suomen Akatemia
- toimitusjohtaja Hannu Marttila, Gramex ry
- toimitusjohtaja Pekka Rislakki, Kopiosto ry

- projektinjohtaja Lauri Kaira, Luovan työn tekijät ja yrittäjät Lyhty ry
- erityisasiantuntija Olavi Arra, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- toiminnanjohtaja Stiina Laakso, Suomen Audiovisuaalisen Alan Tuottajat SATU ry
- erityisasiantuntija Kurt Torsell, Suomen Kuntaliitto
- lakiasioiden päällikkö Mika Enäjärvi, Tietoliikenteen ja tietotekniikan keskusliitto FiCom ry
- johtaja, lakiasiat Satu Kangas, Viestinnän Keskusliitto.

Lisäksi kirjallisen lausunnon ovat antaneet

- Ammattikorkeakoulujen Rehtorineuvosto ARENE ry.
- Suomen yliopistot UNIFI ry
- Kansallinen audiovisuaalinen arkisto
- Valtion elokuvatarkastamo
- Valtion taidemuseo
- Elinkeinoelämän keskusliitto EK
- Av-tuottajien tekijänoikeusyhdistys Tuotos ry
- Musiikkituottajat - IFPI Finland ry
- Suomen Lukiolaisten Liitto ry
- Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssi ry
- Teosto r.y.
- KT, tutkimusprofessori Marja Kankaanranta

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä

Sivistysvaliokunta korostaa, että tietoyhteiskuntakehityksessä on kyse laajasta yhteiskunnallisesta muutoksesta, jossa tietoyhteiskunta- ja mediataidot muodostuvat yhteiskunnassa toimimisen edellytyksiksi, kansalaistaidoiksi. Tasa-arvoisen tietoyhteiskunnan eräs keskeinen riski on kansalaisten eriarvoistuminen digitaalisiin osajiin ja ei-osajiin, mikä voi johtaa uudelleenlaajalle syrjäytymispolulle. Valiokunta korostaa, että perheiden ja eri sosiaaliryhmien välisen digitaalisen kuilun syntymistä on pyrittävä koulutuksen avulla estämään ja syntyneitä eroja tasoittamaan. Tietoyhteiskunnassa tarvittavien taitojen opettaminen ja edelleen kehittäminen vaativat määrätietoista työtä ja riittävää lisäpanostusta varhaiskasvatuksesta aikuiskoulutukseen asti.

Valiokunta korostaa myös, että toimet sekä perheissä että laajemmin yhteiskunnassa lasten ja nuorten suojelemiseksi haitalliselta aineistolta osoittavat valmiutemme toimia vastuullisesti nopeasti etenevässä tietoyhteiskunnassa. Valiokunta käsittelee parhaillaan hallituksen esitystä kuvaohjelmalainsäädännön uudistamiseksi (HE 190/2010 vp), jossa haetaan kansallisia ratkaisuja lasten suojelemiseksi tarjottaessa kuvaohjelmia. Esityksessä painottuvat mm. mediakasvatus ja lasten huoltajille ja kasvattajille suunnattu tiedottaminen. Esitys sisältää myös ehdotuksen Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskuksen perustamiseksi, jota valiokunta on pitkään puoltanut. Jatkossa on syvennettävä myös kansainvälistä yhteistyötä, jotta tulevaisuuden tietoyhteiskunta olisi turvallinen lapsille ja nuorille.

Tietoyhteiskuntakehityksen laajuus käy hyvin ilmi tiedonannosta. Valiokunta käsittelee tässä lausunnossaan eräitä sen toimialaan keskeisesti kuuluvia selonteon aihealueita.

Koulutus tietoyhteiskuntaan

Valiokunta pitää tärkeänä, että laadukas, suomalainen koulutus on jatkossakin tasa-arvoisesti kaikkien saavutettavissa. Keskeinen haaste on turvata kaikille kansalaisille mahdollisuudet hankkia yhteiskunnan ja työelämän edellyttämä tietotekninen osaaminen ja muu mediatietotaito.

Saamansa selvityksen perusteella valiokunta arvioi, että koulujen väliset erot tieto- ja viestintätekniikan hyödyntämisessä opetuksessa ja opiskelun tukena ovat edelleen suuret. Uusien pedagogisten toimintamallien ja menetelmien mahdollisuudet ovat laajasti hyödyntämättä osassa kouluja ja oppilaitoksia. Oppilaiden ja opiskelijoiden tietotekninen osaaminen on kohdullisella tasolla, mutta monipuolisessa opiskelukäytössä, työelämävalmiuksissa ja vastuullisessa vuorovaikutuksessa on edelleen kehitettävää. Valiokunta pitää välttämättömänä, että Tieto- ja viestintätekniikka koulun arjessa -hankkeen tulokset otetaan pikaisesti käyttöön.

Valiokunta korostaa, että tietotekniikan sujuvalla käytöllä voidaan siirtyä opiskelutapaan, jossa tiedon ulkoa oppimisen sijaan painotetaan entistä enemmän tiedonhakua ja -sovellusta. Tietotekniikan käyttö antaa myös käytännössä rajattomat mahdollisuudet paikasta riippumattomaan opetukseen ja etäopiskeluun. Oppilaitosten laajalla verkostoitumisella ja laadukkaalla sähköisellä oppimateriaalilla ja etäopetuksella on mahdollista tulevaisuudessa taata pienimmistäkin oppilaitoksista nykyistä laajempi kurssitarjonta. Valiokunta pitää tärkeänä, että tietotekniikan tarjoamat laajat opetuksen kehittämismahdollisuudet otetaan käyttöön ja että tähän varataan riittävät resurssit. Alkuvaiheen suuretkin lisäpanostukset tulevat johtamaan ajan myötä opetuksen tehostumiseen ja säästöihin.

Valiokunta korostaa, että pelkkä tietotekniikan erillisopetus ei riitä antamaan oppilaille valmiuksia työelämään, jossa tietotekniikan monialainen käyttö on jatkuvaa. Tietotekniikkaa on hyödynnettävä kaikessa opettamisessa ja oppimisessa.

Valiokunta pitää välttämättömänä toimivan ja yhteensopivan tietoteknisen infrastruktuurin (tietotekniset laitteet, ohjelmistot ja verkkoyhteydet sekä tekniset tukipalvelut) saamista kaikille koulutusasteille. Valiokunta pitää tärkeänä selonteossa esitettyä tavoitetta, että erillistöimenpitein varmistetaan riittävän nopea laajakaistayhteys oppilaitoksiin, kirjastoihin ja julkisiin palvelupisteisiin. Saamansa selvityksen perusteella valiokunta painottaa erityisesti koulujen ja oppilaitosten tietoteknisen infrastruktuurin kehittämisen ja hankkimisen tehokasta ohjaamista siten, että muulla kehittämistyöllä tavoiteltavat hyödyt eivät jatkossa jää saavuttamatta tietoteknisten yhteensopivuusongelmien vuoksi. Valiokunta pitää tärkeänä, että tietoyhteiskuntakehityksen edistämiseksi varmistetaan riittävän kattava ja toimiva laajakaista koko maahan.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisissa on tuotu esiin esimerkiksi ajatus siirtymisestä kurssikokeissa ja ylioppilastutkinnon suorittamisesta laajasti tietotekniikan käyttöön. Valiokunta korostaa, että tämän toteuttaminen tasa-arvoisella tavalla vaatii tietotekniikan nykyistä parempaa hyödyntämistä kaikessa opetuksessa ja opiskelijan omassa opiskelussa sekä alueellisesti tasa-arvoisten tietotekniikkaresurssien ja -opetuksen takaamista maan kaikille opiskelijoille. Tällä hetkellä Suomessa on kuitenkin yhä esimerkiksi lukioita, joissa on vain yksi yläasteen kanssa yhteinen atk-luokka. Ulkomaisiin esimerkkeihin viitaten valiokunta kannustaa harkitsemaan opiskelijakohtaisten kannettavien tietokoneiden tai vastaavien hankkimista sen takaimiseksi, että kaikki oppilaat saavat todellisen mahdollisuuden tietoteknisten taitojen omaksumiseen.

Valiokunta painottaa, että opettajien tietotekniset taidot ovat avainasemassa, kun tavoitellaan toimivaa todellista tietoyhteiskuntaa. Tulevilla opettajilla on oltava hyvät tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön sekä mediakasvatuksen tiedot ja taidot jo koulutuksesta valmistuessaan. Tämä edellyttää sitä, että opettajaksi opiskelevilla on mahdollisuus monipuolisesti koella uusia teknologisia opetusmenetelmiä ja

-välineitä opintojensa aikana. Opettajankoulutuslaitoksissa, harjoittelukouluissa ja yliopistojen ainelaitoksissa eri puolilla maata on oltava käytettävissä laadukkaan opetuksen takaava nykyaikainen tietotekninen varustelu.

Opettajat tarvitsevat oppilaitoksissa henkilökohtaiset tietotekniset työvälineet sekä teknistä ja pedagogista tukea, sillä kalliistakaan laitteista ei ole hyötyä, jos niitä ei osata ylläpitää tai käyttää. Opettajien täydennyskoulutuksen järjestämiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota ja lisätä koulutusresursseja, jotta voidaan taata kattava tietotekninen osaaminen kaikessa opetuksessa.

Sähköisten oppimateriaalien käyttöä on lisättävä oppikirjakustannusten pienentämiseksi. Jatkossa on pyrittävä myös uudentyyppisen elämyksellisen ja ajattelun taitoja kehittävän e-oppimateriaalin tuotantoon. Digitaalisessa muodossa olevan oppimateriaalin ja uusien käyttäjien osallistujalähtöisten medioiden tulee olla helposti saatavilla ja käytettävissä.

Valiokunta pitää selonteossa esitettyä tavoitetta digitaalisten oppimateriaalien arvonlisäverokohtelun muuttamisesta vastaamaan painettujen materiaalien verokohtelua erittäin kannatettavana. Sähköisen oppimateriaalin hinta on aivan oleellinen asia, kun tavoitellaan tasa-arvoisia oppimismahdollisuuksia tietoteknistyvässä opetuksessa. Digitaalisen oppimateriaalin erilainen verokohtelu tulee pitkällä tähtäimellä poistaa.

Kulttuuriset sisällöt ja palvelut

Valiokunta korostaa, että laadukkaat sisällöt ja palvelut sekä ihmisläheisyys ovat avainasemassa uusien teknisten innovaatioiden ja mahdollisuuksien laajamittaisessa käyttöönotossa. Kotimaiset sähköiset sisällöt tulee nostaa tietoyhteiskuntakehityksessä keskeisemmin esille. Näin voidaan ylläpitää ja luoda palvelukokonaisuuksia, jotka varmistavat yhteiskunnan paremman toimivuuden, uudet innovaatiot sekä uusien tuotavien alojen syntyminen. Viestintäalan kotimaisen sisällöntuotannon kehittämiseen tulee jatkossa kiinnittää erityistä huomiota.

Valiokunta toteaa, että vuonna 2008 käynnistetty Kansallinen digitaalinen kirjasto (KDK) -hanke on selonteossa mainitun SADe-ohjelman rinnalla yksi keskeisimpiä julkishallinnon sisältöjä ja palveluja kehittävästä hankkeista. Hankkeen yhtenä tuloksena avautuu kirjastojen, arkistojen ja museoiden yhteinen asiakasliittymä vuonna 2012. Liittymän kautta keskeiset sisällöt ja palvelut ovat kaikkien ulottuvilla. Lisäksi hankkeessa luodaan edellytykset erilaisten kulttuuristen ja asiakirja-aineistojen sähköiseen pitkäaikaissäilytykseen. Valiokunta pitää hanketta erittäin tärkeänä. Valiokunta toistaa vakiintuneen kantansa, että on välttämätöntä pyrkiä kansallisesti järjestelmään, jossa joustavasti turvataan kotimaisten kulttuuriaineistojen mahdollisimman avoin verkkosaatavuus niin, että tekijänoikeuden alaisten aineistojen käyttöön yhteistyössä kehitetään toimivia vaihtoehtoisia malleja tekijänoikeudet turvaten.

Selonteossa ilmaistaan huoli kansallisen sisältötuotannon kaventuista toimintamahdollisuuksista kansainvälisen mediatarjonnan lisääntyessä. Valiokunta yhtyy selonteossa esitettyyn huoleen kotimaisen sisältötuotannon tulevaisuuden näkymistä. Jatkossa tulee kiinnittää erityisesti huomiota muun muassa luovien alojen ja sähköisen viestinnän sisältötuotannon kehittämiseen sekä näiden elinvoimaisuuden turvaamiseen toimiin.

Saamansa selvityksen perusteella valiokunta toteaa, että kotimaisen sisältötuotannon rahoituksen kehittämisessä tulee hyödyntää alan omia ansaintamalleja, markkina- ja muun rahoituksen kannustimia ja uusia yhteisrahoituksen muotoja. Suomen kokoisella kieli- ja markkina-alueella ei runsaan ja monipuolisen sisältötuotannon ylläpitäminen ole mahdollista ilman julkista rahoitusta. Julkista rahoitusta tarvitaan myös vastinrahoitukseksi erilaisten kansainvälisten rahoitusohjelmien hyödyntämiseksi ja joissakin tapauksissa korkealaatuisten, pienten yleisöjen tai korkeilevien tuotantojen ainoaksi mahdolliseksi rahoituslähteeksi.

Yleisradiolla on erittäin merkittävä asema kotimaisessa sisältötuotannossa. Yleisradion talous tulee turvata ja sen myötä sen rooli koti-

maisten sähköisten sisältöjen rahoittajana ja tuottajana. Tämä vahvistaisi laajasti kansallista tuotantorakennetta.

Tekijänoikeus

Sivistysvaliokunta toteaa, että yhä digitalisoitua toimintaympäristö luo paineita kehittää tekijänoikeusjärjestelmän toimivuutta. Keinoja toimivuuden edistämiseksi ovat mm. tekijänoikeuden tuntemuksen, hyödyntämistaidon ja tekijänoikeudellisen osaamisen vahvistaminen. Näihin kuuluu myös sopimusoosaaminen. Liiketoimintamallien kehittäminen pohjautuu sopimuskäytäntöihin ja lainsäädäntöön. On pidettävä huolta siitä, että lainsäädäntö ei estä sopimuskäytäntöjen ja samalla liiketoimintamallien kehittämistä.

Valiokunta on useiden asioiden yhteydessä käsitellyt tekijänoikeuksia (mm. SiVL 12/2010 vp — E 54/2010 vp, SiVL 6/2010 vp — U 63/2008 vp, SiVM 3/2008 vp — HE 76/2008 vp). Valiokunta korostaa, että vahva tekijänoikeussuoja on edellytys sille, että laadukkaita ja monipuolisia sisältötuotteita ja -palveluja on kansalaisten saatavissa, ja tekijänoikeussuoja mahdollistaa työtä sisältöjen tekijöille, jatkajalostajille ja jakelijoille.

Valiokunta on tuoreessa mietinnössään (SiVM 11/2010 vp) kulttuurin tulevaisuutta koskeneesta valtioneuvoston selonteosta (VNS 4/2010 vp) korostanut muun muassa, että hyvitysmaksujärjestelmää tulee edelleenkin kehittää ja uudistaa niin, että se tukee taiteilijoiden toimeentuloa. Päättyessään hyvitysmaksusta 16.12.2010 valtioneuvosto laajensi maksun piiriä myös ulkoisiin kiintolevyihin. Maksukertymän arvioidaan nousevan tämän johdosta kuluvana vuonna noin 20 prosenttia viime vuoteen verrattuna. Se ei kuitenkaan palauta maksukertymää aiempien vuosien keskimääräiselle tasolle.

Valiokunta on useissa yhteyksissä kiinnittänyt huomiota luvattomaan sisältöjen tietoverkkolevitykseen eli piratismiin. Mikäli luvattonta levitystä ei saada merkittävästi vähennettyä, uhkaa tilanne näivettää eurooppalaisen sisältötuotannon. Valiokunta pitää välttämättömänä tehostaa toimenpiteitä piratismin estämiseksi. Sivi-

tysvaliokunnassa on käsiteltävänä hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain 60 a §:n ja sähköisen viestinnän tietosuojalain muuttamisesta (HE 235/2010 vp).

Valiokunta pitää välttämättömänä, että lisätään toimenpiteitä ns. nettipiratismiin estämiseksi ja digitaalisen aineiston laillisen käytön edistämiseksi.

Nuoret tietoyhteiskunnassa

Teknologia on nykypäivänä olennainen osa lasten arkea jo hyvin varhaisesta iästä alkaen. Nuorten kohdalla internet toimii eräänlaisena neljäntenä tilana tai ulottuvuutena koulun, kodin ja vapaa-ajan lisäksi. Käytännössä lasten ja nuorten mediavalmiudet ovat yleensä eri luokkaa kuin aikuisten.

Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että huomioidaan nuorten vaikuttamismahdollisuudet ja osallisuus sekä luodaan ja vahvistetaan niiden tukemiseen välineitä sekä tiedotetaan niistä nuorille. Selonteossa on kiitettävästi tuotu esiin nuorille tarkoitettuja, kannatettavia osallistumisympäristöhankkeita.

Valiokunta korostaa, että yhteisöllisten verkkopalveluiden tai -ympäristöjen kehittämisessä on tärkeää panostaa erityisesti lasten ja nuorten laadukkaiden palveluiden kehittämiseen. Asian tuntijaselvityksen mukaan voidaan osallistumisympäristöjen vetovoimaisuutta nuorten keskuudessa lisätä vahvistamalla omaehtoisuutta, pysyvyyttä ja yhteisöllisyyttä. Näiden kohtien huomioiminen järjestelmien suunnittelussa on tärkeää. Nuorten kannalta on myös tärkeää, että mediakasvatusta tarjotaan kattavasti lapsille ja nuorille, heidän vanhemmilleen ja heidän kanssaan työskenteleville aikuisille.

Tietoyhteiskuntaa tukeva tutkimus

Tietoyhteiskunta- ja mediataitojen kehittäminen edellyttää osaamisen varmistamista ja lisäinvestointeja alan kehitystyöhön ja sitä tukevaan tutkimukseen. Valiokunta korostaa ICT-alan tutkimuksen ja alan riittävän koulutuksen merkitystä tietoyhteiskuntakehityksen tavoitteiden saavuttamiselle.

Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että kehitetään resursseja ja välineitä, joilla lisätään tietoisuutta monipuolisesta teknologian oppimis- ja opetuskäytöstä ja rohkaistaan opettajia teknologian innovatiiviseen käyttöön. Jyväskylän yliopistossa on muun muassa kehitetty tutkimuslähtöisesti opetus- ja oppimiskäyttöön soveltuvia oppimateriaaleja ja sovelluskonsepteja. Opetushallituksen oppimisympäristöjen koordinointi- ja kehittämishankkeissa tehtävällä työllä on tärkeä rooli uuden tiedon kokoamisessa ja viemisessä opetustyöhön.

Valiokunta korostaa, että innovatiiviseen oppimisteknologiaan liittyvien kehittämisprojektien tutkimuksellinen tukeminen ja edistäminen ovat olennaisia edellytyksiä laadukkaiden menetelmien ja välineiden kehittämiseksi, evaluoimiseksi ja levittämiseksi. Tähän tarvittavien rahoitusmuotojen tulisi olla sellaisia, jotka aidosti tukevat tutkimustahojen ja koulutuksen järjestäjien yhteistyötä.

Lausunto

Lausuntonaan sivistysvaliokunta esittää,

että liikenne- ja viestintävaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

SiVL 22/2010 vp — VNS 10/2010 vp

Helsingissä 28 päivänä tammikuuta 2011

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Raija Vahasalo /kok	Sanna Lauslahti /kok
vpj.	Tuomo Hänninen /kesk	Mikaela Nylander /r
jäs.	Outi Alanko-Kahiluoto /vihr	Lauri Oinonen /kesk
	Paavo Arhinmäki /vas	Tuula Peltonen /sd
	Merikukka Forsius /kok	Tuomo Puumala /kesk
	Timo Heinonen /kok	Leena Rauhala /kd
	Ilkka Kantola /sd	Mirja Vehkaperä /kesk
	Sampsa Kataja /kok	Pauliina Viitamies /sd.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Kaj Laine.